

GT 1946-10-27

**Nya Älvsborg en
ärrig veteran som
kunde bli
trestjärnig
sevärdhet.**

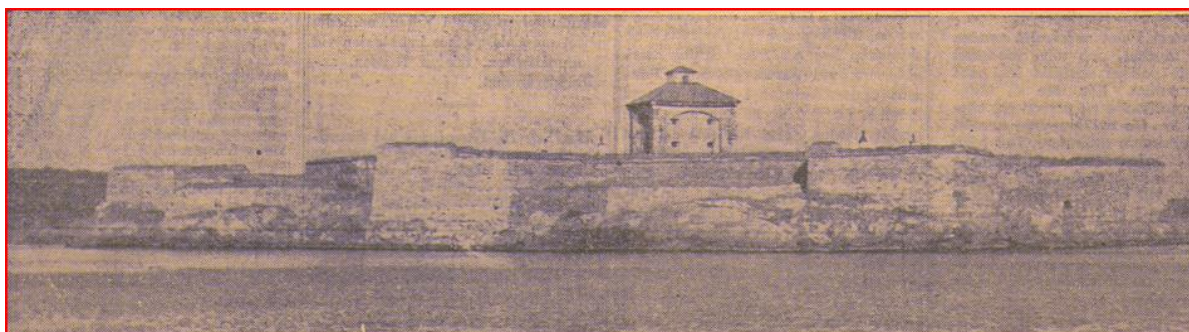
Till vänster det pampiga
tornet på Nya Älvsborg.
lilla vaktbyggnaden på
borgorden i fonden. Nedan flygbild över fästningsön.

Den

KA 4 vårdar traditionerna på Nya Älvsborg

Nya Älvsborg, det forna "låset för Göteborg", borde kunna bli en av Göteborgs allra främsta turistsevärdheter. Den gamla fästningen Nya Älvsborg är ett enastående byggnadsminnesmärke från gångna tider; som myndigheterna borde ägna särskild omvårdnad. Det finns en myndighet som gör det, Kungl. Älvsborgs Kustartilleriregemente, som vårdar Nya Älvsborgs fästning som en dyrbar klenod och ett arv från gångna tider. De anslagsgivande myndigheterna är däremot mera kallsinnigt inställda - detta gäller förvisso inte endast Nya Älvsborg utan alla rikets klenoder ifråga om byggnadsminnesmärken., Under åren 1927-1932 restaurerades fästningen nödtorftigt för 84.000 kr, och för nästa budgetår har KA 4 begärt att få ett anslag på 29.000 kr. för samma ändamål, De underhållsanslag på omkring 2.000 kr., som regementet får årligen, räcker just inte till mera än till de lokaler och byggnader, som militären förfogar över för sina fredsförråd på fästningsön och kommer endast till en ringa del själva fästningsbyggnaderna till

Nya Älvsborgs fästning fyller nämligen än i dag en uppgift i rikets försvar, nämligen som förrådsbyggnad, Det är åtskilligt smått och gott, som förvaras

där i fredstid, och som en hel del av förråden måste lagras i källarutrymmen kommer kassemattema på Nya Älvsborg väl till pass med sin fuktighet och kyliga temperatur.

Särskilt efter de nu gångna beredskapsåren har f. ö. åtskilliga utrymmen fått tas i anspråk för förrådsuppläggnig, och fästningens lokaler är väl tillvaratagna.

Vi har god nytta av den gamla fästningen som lokaler för våra freds-förråd, säger chefen för Kungl. Älvsborgs Kustartilleriregemente, överste E. H. Callerström. Men vad vi kanske framför allt är glada över är att få ha vård om Nya Älvsborg som den gamla klenod den är. Kustartilleriet är ett ungt vapen, och vi har just inte så gott om gamla traditioner, men vi på KA 4 är både glada och stolta över att ha den gamla fästningen Nya Älvsborg. Alla regementets värnpliktiga får också grundlig gå igenom fästningen med sakkunnig ciceron, som berättar dem fästningens öden under gångna tider Det är besök som är mycket uppskattade. Vidare är det ofta som för eningar och sällskap kommer ut till ön, och vi ser gärna besök på fästningen. Det är bara att säga till häl på KA 4, så ordnar vi med cicero o. d. Det är bara en sak man bör komma ihåg! Utlänningar får inte tillträde till ön.

- Vi är som sagt glada över att ed Nya Älvsborg ha fått an anknytning till gamla tider och traditioner, och vi hoppas nu på att de anslagsgivande myndigheterna skall tilldela oss begärda anslag så att vi kan hålla fästningen i stånd, säger överste Callerström, som också omtalar att man hyser planer på att ordna gudstjänster i fästningens lilla minnesrika kyrka,

Ur turistsynpunkt

är det givetvis en olägenhet att utlänningar inte får tillträde till Älvsborgsön. Detta kan givetvis först ske m militären eller rättare sagt dess förråd får utrymma fästningen, KA:s vilja. att vårda traditionerna på Älvsborg bör givetvis och behöver inte skjutas åt sidan, men så länge fästningen användes som förrådsplats kvarstår hindren för ett effektivt utnyttjande av fästningen m turistsevärldhet. då lokalernas användning som förråd gör det omöjligt att ge en fullständig bild av hur fästningen såg ut i forna tider, Riksantikvariens professor Martin Olsson framhåller värdet av att Nya 'Älvsborg väl vårdas och bevaras:

- Den är dock ett ganska enastående byggnadsminnesmärke, tämligen ensam i sitt slag, varför jag gärna vill betona vikten av att den gamla fästningen underhålles, Nu ha visserligen inte besökt den på ganska länge, varför ja inte kan yttra mig om i vad mån den behöver restaureras, men som anläggningarna en lång tid låg för föfot och då byggnader av den ålder det här är fråga om givetvis behöver ses till, är det ingen tvekan om att ev. begärda anslag är välmotiverade. Ur vår synpunkt sett är det mycket bra att militären har den omedelbara tillsynen och användningen av byggnaderna, då därmed också fortlöpande kontroll och i viss mån även underhåll kan ske.

Ur såväl museal- som turistsynpunkt

vore det givetvis värdefullt om anläggningarna kunde sättas i stånd och frigöras från sitt ändamål som förrådslokaler, men det blev givetvis en ganska omständlig och dyrbar historia. Om t.ex. Göteborgs stad skulle intressera sig för uppgiften vore det givetvis tacknämligt ur museal synpunkt. Men så som militären hittills vårdat fästningen har vi intet att erinra. Med de små möjligheter som står militären till buds har de väl underhållit och vårdat den gamla fästningen, säger riksantikvarien. Men skulle fästningen bli vad den kunde bli som sevärdhet i Göteborgs sjöfront, så borde givetvis förråden bort, och fästningen återställas i möjligaste mån till vad den en gång var. Frånsett rena restaureringar av murar som hotar att rasa, förefaller det också som om omständigheterna vore rätt gynnsamma på Nya Älvsborg. De som sysslat med fästningen har genomgående varit pietetsfulla frånsett en del betonglagningar, som dock vore ganska lätt att få bort. Byggnaderna inne på fästningsgården visar exteriörer, som utantvekan gör dem till Göteborgs vackraste byggnader av detta slag. Även fästningen som sådan har många skönhetsvärden. Det breda satta tornet, t, ex skäms inte för sig som arkitektur.

Nya Älvsborg kanske främsta klenod är den lilla kyrkan i fästningstornet. Kyrkan är Göteborgs minsta tempel men dess skönhet kan knappast någon Av de större kyrkorna inne i staden kan tävla med. Hela golvytan är inte stort mer än 72 kvadratmeter - kyrkan är nämligen 8,5 meter i fyrkant, men av dessa små mått har ett förnämligt kyrkorum skapats av arkitekten, förmodligen Erik Dahlberg - Riddarhusets skapare, fransmannen Jean de la Vallée lär ha gjort upp ett förslag till kyrka på Nya Älvsborg, som dock aldrig blev utfört.

Kyrkan är enkel, men proportioner och dekor är så mycket vackrare. Det är en liten intim gudstjänstlokal, som efter allt att döma ömt vårdats av sin församling, besättningen på Nya Älvsborg. En restauration så sent som 1904 har dessbättre inte lämnat några grova spår efter sig och interiören verkar orört 1600-tal eller tidigt 1700-tal.

Den lilla kyrkan är som gjord för bröllop, men den lär endast en gång, under nyare tid använts som bröllopskyrka av en officer vid KA 4 och hans brud.

Annars borde den lilla, kyrkan på Nya Älvsborg med sin utsikt genom torngluggarna över glittrande vatten och kobbar och skär vara en värdig plats för ett bröllop i sjöfartsstaden Göteborg.

Den gamla kasernen och kommandantshuset med den lilla vaktbyggnaden inne på fästningens borggård är också klenoder av gammal byggnadskonst, som det inte finns maken till i det egentliga stadsområdet. En ren och sober stil präglar byggnadernas exteriörer, och man beklagar livligt att de inte står inom Göteborgs hank

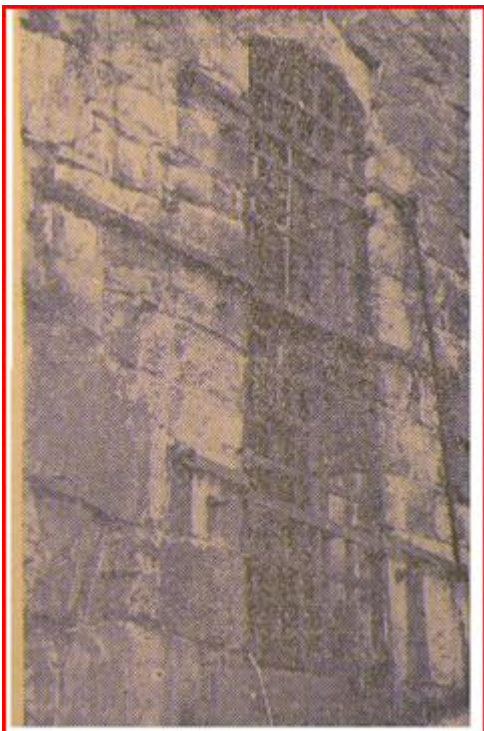
och stөр. Men de gör sig bra ute på Älvsborgsön också i likhet med det något senare huset utanför den egentliga fästningen, ett 1700-talshus med ett mycket vackert brutet tak och med den för tiden karakteristiska röda put-sen.

Sist men inte minst

Altaret fästningskyrkan har en enkel men vacker dekor

har själva de grå fästningsmurarna och rummen i bastioner och kurtiner åtskilligt av intresse att bjuda. Nya Älvsborg var som bekant också fängelse, och än i dag vittnar bastanta järngaller om denna tid. Så sent som 1869 lämnade de sista livstidsfångarna Nya Älvsborg för att flyttas till Karlskronas då nya centralfängelse, och säkert tyckte livstidsfångarna efter ankomsten till Karlskrona att de fått ett himmelrike. Hur människor egentligen kunde stå ut med att leva i dessa hålor förefaller att vara en gåta. Men fångarna var i alla fall så vitala att de båda kunde fundera på rymning och lyckas därmed, hur underligt det än kan synas med tanke på de tjocka murarna och de många

”Fångarna på Älvsborg” hade det inte lätt om han försökte sig på att rymma. Här över en med stadiga galler försett fönster till fängelsema.

gallren, och därtill låg ju fängelset på en ö. Vid ett tillfälle rymde inte mindre än elva fångar på en gång efter att brutit sig igenom en regel och fem lås och flydde från ön i fästningens båt. Från fästningens tid som fängelse berättas för övrigt om en kommandant, som ju tillika var fängelsechef. major Gustaf Krook att han en morgon vid en uppställning med fångarna hälsade dem med orden:

- Kamrater - nej för fan Medbrottslingar ville jag säga!

Det finns givetvis åtskilligt att berätta om fästningens minnesrika historia, men det skulle föra för långt. Dess belägenhet kritiserades för övrigt rätt skarpt av den framstående fästningsbyggaren Erik Dahlberg m.fl. Bl. a. påtalades att Aspholmarna dels låg för nära och dels att bakom deras klippor kunde en

fiende i trygghet ställa upp kanoner och ha sitt folk skyddat vid ett angrepp på fästningen. Såväl Erik Dahlberg som andra föreslog att berget på Aspholmen skulle sprängas bort. Varningarna visade sig också befogade vid det danska anfallet mot fästningen sommaren 1719.

Ett annat kardinalfel i fästningen belägenhet ansågs vara att vattnet mellan Älvsborgsön och fastlandet var för brett. Fästningens kanoner nådde inte över och kunde följaktligen inte helt behärska farvattnet. Elden från fästningen visade sig dock vid en provskjutning kunna göra passagen osäker. Nutida artillerister vid KA 4, som sällan eller aldrig ser sina mål har här ett

gott exempel på artillerites fantastiska utveckling på ett par hundra år.

Fästningens svåraste prövning

Blev som sagt det danska bombardemanget sommaren 1719. Tordenskjold kom segerdrucken från Marstrand, har han med list lyckats betvinga kommendanten på Carlstens fästning och fått detta som ointagligt ansedda fäste i sina händer. Han trodde sig kunna göra processen kort med Nya Älvsborgs. Han lär t o m ha yttrat att han skulle ta fästningen lika lätt "som man röger en Pibe". Kommendanten på text saknas

... Tordenskjold fört i land ett 30-tal mörsare 'Och andra pjäser på Aspholmarna sände han ett brev till Lillie med uppmaning att han skulle uppge fästningen. Lillie var emellertid inte med på noterna, och Tordenskjold satte i gång bombardemanget. Fästningen svarade så gott den kunde, men Aspholmarna gav som Erik Dahlberg förutsagt, fiendens artilleri och fartyg gott skydd. Fästningen led svårt under bomberna, och åtskilliga brescher sköts. Ett 30-tal man stupade, och det såg illa ut, men överste Georg Bogislaus Stael von Holstein från Göteborg lyckades föra artilleri ut till Arendal och därifrån öppna eld mot Tordenskjolds oskyddade flank. Danskarna fick ge sig av, och Nya Älvsborg var räddat.

Än i dag vittnar en hel del kanonkulor, som murats in i tornets puts, om striden. Medan bombardemanget pågick som bäst hölls gudstjänst i fästningskyrkan, och en kula slog in genom ett fönster och efter att ha slagit benen av en soldat fortsatte den genom läktarbröstet och slog i väggen ovanför dörren på tornets motsatta sida, där den sitter kvar, om det nu är samma kula. Hålet i läktarbröstet finns också kvar.

Nya Älvsborg är således en ärrig veteran från forna strider kring älvmyningen. Även om dess krigiska historia inte imponerar stort på oss, som upplevt ekot av tvenne världsbränder, så lyssnade säkert den tidens göteborgare med oro till den dånande kanonaden ute vid Älvsborgsön. Utan den skulle staden legat öppen för angriparen, och då insåg man nog värdet av »läset».

Främst är dock Nya Älvsborg

ett imponerande byggnadsminnesmärke från forna tider. Dess militära traditioner vårdas av KA 4, och där ligger de i rätta händer. Men fästningen

som byggnadsminnesmärke borde nog kunna intressera flera, inte minst Göteborgs stad och våra turistmyndigheter. Givetvis skulle ett övertagande av fästningen av Göteborgs stad dra en hel del kostnader med sig, åtminstone för de oundgängliga restaurationer som då bleve följden, men härtill bör också statsbidrag kunna påräknas. Vidare förutsätter detta att militären släppte fästningen ifrån sig som förrådslokaler, vilket också är en krånglig historia. Frågan är kanske inte mogen än, men en framtid bör se Göteborgs stad som innehavare av detta byggnadsminnesmärke i likhet med vad som skett med Kronhuset och skansen Kronan och som också borde ske med skansen Lejonet. Göteborg är så fattigt på byggnadsminnesmärken att kostnaderna inte bör avskräcka. Strängt taget är det endast Nya Älvsborg, Kronhuset och skansarna Kronan 'Och Lejonet, som har kvar från äldre tider.

Nya Älvsborgs fästning med staden som innehavare och med KA 4 som vårdare av dess traditioner skulle binda staden och regementet samman och stärka banden mellan staden och dess militära förband på ett sätt som inte borde stöta någon för pannan. I detta fall har nämligen stadens äldsta förband, Kungl. Göte Artilleriregemente traditioner att vårda på Nya Älvsborg. Dess besättning bestod av trupper, som var A2:s föregångare.

Sist men inte minst skulle Nya Älvsborg bli en eftersökt plats för göteborgarna och turisterna som sevärdhet minst sagt trestjärnig.